

BALATON PETRA

A Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság

Földadó-szabályozás, 1875–1885

Az osztrák–magyar kiegyezés után a földadó mértékét törvény szabályozta (1868:XXV. tc. a földadóról). Magyarországon 29,7%-ban, Erdélyben 22%-ban állapították meg ennek arányát. A pontatlanságok, illetve a földadó méltányos és igazságos beszedése érdekében már az 1870-es években igény mutatkozott az újabb általános földadókataszter elkészítésére a tiszta kataszteri jövedelem megállapítása érdekében, az erre vonatkozó törvényt 1875-ben fogadták el (VII. tc. a földadó szabályozásáról). A törvény értelmében a munkálatokat az e célból létesített kataszteri igazgatóságok hajtották végre, az oda beosztott mérnököket a kataszteri felmérési felügyelőségektől vették át. „A ... mérnökök feladata a becslési munkálatok során talált birtoklási vagy művelésiágváltozások következtében szükségessé vált területmeghatározások és a becslési munkálatokhoz szükséges területi alapanyagnak megállapítása volt (felmérés hiányában a földkönyvek vagy a tagosítási adatok alapján)”. Miután a részletes felmérést Erdélyben még el sem kezdték, az 1875–1883. évi földadó-kataszteri munkák a földadó sürgős megállapítását szolgálták.¹ Sok bírálat érte a kataszteri igazgatóság mérnökeit a nagybirtokosok irányában való részrehajlásuk miatt.

A Kolozsvári Kataszteri Igazgatósághoz 1876-ban került a cseh származású, a hazai kataszteri felmérésekben kezdettől fogva dolgozó mérnök,² Kopp József, aki korábban (1871–

1875 között) az államjavarok felmérésénél dolgozott Kolozsváron, 1879-től pedig már felmérési vezető a földadó-szabályozást végző kolozsvári kerületnél.³ Ugyancsak 1879-ben nevezték ki a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság kerületi felügyelőjének báró Huszár Sándort, aki később (1893-tól) igazgatója is lett a hivatalnak.⁴

1883-ban a kataszteri igazgatóságok befejezték munkájukat az országban, így azokat megszüntették. A már felmért és a földadó szempontjából feldolgozott területeken a későbbi (időközi) változások feldolgozására helyszínelési felügyelőségeket létesítettek (Budapest, Szeged, Pécs, Nagykanizsa). A Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság azonban fennmaradt, feladata a folyamatban levő tagosítások munkálatainál az új adómunkálatok előkészítése lett Erdély területén. A földadó-szabályozást végző hivatal élén Kopp József vezető mérnök maradt.

A kibontakozó modernizáció megkövetelte és sürgette Erdélyben a tagosítási munkálato-
kat, amelynek célja a szétaprózott birtoktes-
tek helyett azokkal azonos vagyoni értékű egy
(vagy minél kevesebb) tagból álló birtokok
létrehozása volt a határ birtokviszonyainak
újrendezésével.⁵ Az 1871:LVII. tc. eljárást
szabályozó intézkedéseinek hiányossága miatt
eltérő gyakorlat alakult ki az országban, ami a
birtokrendezési eljárást ellenszenvenessé tette a
birtokosok körében. Az 1880:XLV. tc. értelmé-
ben tagosításra akkor került sor, ha a birtoko-
sok birtokarányos 1/3 része ezt kívánta, majd
akinek birtoka a tagosítandó község – adóka-
taszteren alapuló – területének 1/4-ét elérte.

1 GERŐ LÁSZLÓ: *Országos földmérések az állami közigazgatás szolgálatában*. Bp., 1934. (= GERŐ, 1934) 9–13.

2 Kopp József 1851-ben került az erdélyi kataszteri felméréshez mint mérnök, előtte (1850) Rzeszówban volt segéd. Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv Neue Hofkammer und Finanzministerium Katasterabteilung Akten 304. 1021/1851. Az adat Török Enikő szíves közlése, amelyet ezúton köszönök.

3 Vegyesek. Halálozás. *Kataszteri Közlöny* (= *KK*), 11. (1902) 12:249.

4 Függelék. *Pénzügyi Közlöny* (= PK), 6. (1879) 15:315.

5 FAZEKAS ENDRE: *Tagosítás és egyéb birtokrendezési ismeretek kézikönyve*. Bp., 1941. 19–20.

A törvény megengedte egyes határrészek – dűlők – tagosítását is. A mérnöki teendőket a törvény életbelépéséig – az igazságügy-miniszter 1868. október 13-án kiadott utasítása és kisebb módosításai értelmében – „*egy alkalmas mérnök*” végezte.⁶ 1880-tól fogva viszont csak a minősítéssel rendelkező birtokrendező és hitelesítő mérnökök működhettek, akik az igazságügy-minisztertől vagy a kolozsvári birtokrendező mérnökvizsgáló bizottság előtt birtokrendező mérnöki jogosítványt nyertek.⁷ A hitelesítést végző mérnökök nem vállalhattak működő mérnöki teendőket. Kellő létszámú hitelesítő mérnök hiányában azonban az igazságügy-miniszter a működő mérnököket ideiglenesen hitelesítő teendőkre is feljogosította. Így előfordult, hogy a hitelesítő mérnök egyben vállalkozó mérnök is volt, és a mérnökök egymásnak kölcsönösen hitelesítettek.⁸

Közben az 1880-as években egyre több szó esett a magyar országgyűlésen az erdélyi telekkönyvi állapotok rendezetlenségéről. A probléma abból adódott, hogy az 1870-es években keresztülvitt telekkönyvi felvételek botrányos felületességgel történtek; a tulajdonjogi változásokat nem vagy hanyagul jegyezték be a községek telekkönyveibe.⁹ Az erdélyi képviselők gyakran sürgették a kataszteri felmérések megkezdését Erdélyben, amelytől a telekkönyvek rendezését, és egyben a birtok- és hitelviszonyok javulását remélték.

A földadó-nyilvántartás és a kataszteri helyszínelés, 1885–1918

A törvényhozás a földadókataszter nyilvántartásáról szóló 1885:XXII. tc. alapján intézkedett (az 1875:VII. tc. alapján létesített) a szolgálat

■ A Pénzügyi Palota épülete Kolozsváron 1940-ben; ennek második emeletén működött a Kataszteri Igazgatóság, illetve létrehozása után a műszaki osztály (forrás: www.hereditatum.ro)

6 POLONYI PÁL: Az első tíz év. A kolozsvári m. kir. kataszteri igazgatóság műszaki osztálya 1894–1904. évi működésének ismertetése. *KK*, 13. (1904) 7:125–129. (= POLONYI, 1904. I.)

7 Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny* (= *BK*), 25. (1891) 94:1–2.

8 POLONYI PÁL: Az első tíz év. A kolozsvári m. kir. kataszteri igazgatóság műszaki osztálya 1894–1904. évi működésének ismertetése. *KK*, 13. (1904) 8:141–146. (= POLONYI, 1904. II.)

9 SEBESS DÉNES: *Emlékirat az erdélyrészi telepítésről*. Marosvásárhely, 1905. 74.

állami szervezetről. Az új földadómunkálatok készítése a Pénzügyminisztériumhoz tartozó helyszínelő kataszteri felügyelőségek feladata lett. Az egy vezetőből, egy számtisztból és a – felmérés alatt levő vidékek fekvésének és kiterjedésének – megfelelő számú helyszínelő becselő biztosokból álló hivatalok feladata a részletes felmérés vagy a mérnöki helyszínelés során készülő új kataszteri telekkönyvek és birtokívek kiegészítése volt a becslési adatokkal.¹⁰ A törvény elrendelte a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság felállítását (átalakítását), feladata a birtokrendezések befejezése után a földadó-szabályozási munkák teljesítése és főképpen az azonnali birtokrendezés véghezvitele Erdélyben és az illetékességébe tartozó Szilágy vármegye területén.¹¹

Wekerle Sándor pénzügyminiszter 1889-ben felvetette a Kopp József főmérnök vezetése alatt álló, hat biztosból álló Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság megszüntetését, ugyanis az eltelt öt év alatt Erdélyben évente csak a községek egyharmadában végeztek teljes tagosítást, a többi esetben csak részleges rendezésről volt szó. A tárcza szerint a földadó-szabályozási munkák teljesítését az egyes pénzügyi igazgatóságok egyéb teendőik mellett végre tudják hajtani, és nincs szükség külön igazgatóság fenntartására. Időközben azonban az igazságügyi tárcza az erdélyi birtokrendezési perek gyorsabb lebonyolítása és a viszonyok szabályozása érdekében 10 bírói állást rendszeresített. Bokros Elek képviselő, jogtanácsos javaslatára végül – amíg a birtokrendezési viszonyok rendezésének előhaladása, illetőleg a perek számának csökkenése nem indokolja – fennmaradt a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság.¹² A pénzügyi közigazgatás szervezetének változtatásáról szóló 1889:XXVIII. tc. értelmében a birtokrendezési ügyek csökkenésével a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság megszűnik, addig viszont a hivatal a földadó-nyilvántartás és a

kataszteri helyszínelés feladatát látja el (a hivatalt továbbra is Kopp főmérnök vezette). Az erdélyrészi birtokrendezési ügyek gyorsítására Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter állami előlegalapot hozott létre, amelyből 1899 végéig 72 község kapott állami előleget.

Goszleth István fényképe után.
SZILÁGYI DEZSŐ.

■ Szilágyi Dezső (1840–1901) igazságügy-miniszter (1889–1895), az erdélyi birtokrendezés támogatója (Vasárnapi Újság, 1892. november 27.)

10 A mérnöki helyszínelés (reambulálás) műszaki munka, a kataszteri helyszínelés pedig becslési, osztályba sorolási művelet.

11 Egyenes adók. Utasítás a földadó-kataszter nyilvántartásáról szóló 1885. évi XXII. törvénycikk végrehajtása iránt. 1885. évi 45 055. szám. PK, 12. (1885) 32:564–566.; GERŐ, 1934. 14.

12 Bokros Elek felszólalása, 262. országos ülés (1889. június 6.). Az 1887. évi szeptember 26-ra hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (= KN), XIII:54–55.

1893-ig Erdélyben ahány törvényszék, bíró, tagosító mérnök volt, annyi birtokrendezési eljárás alakult ki. Az egységes eljárás hiánya nagyban hozzájárult a korszakot jellemző oktan legelőfelosztások, arányvásárlások nagy számához. A birtokrendezés történetében korszakalkotónak számító 1892:XXIV. tc. értelmében Erdélyben a birtokrendezések felgyorsítása érdekében a községek egész határára kiterjedő tagosítások műszaki kivitelét a kataszteri felmérés szabályai szerint kell végrehajtani. A törvény alapján kiadott 356. számú igazságügy-miniszteri utasítás, amely 1893. február 1-jén lépett hatályba, tartalmazta a munkálatok alaki feltételeit. Ettől kezdve az úrbéri elkülönítéseket, az arányosításoknál és tagosításoknál a hitelesítő mérnöki teendőket kizárólag az állandó kataszter közegei végezheték. Ennek köszönhetően nemcsak egységes eljárasmód alakult ki, de a hitelesítő mérnököket sem a birtokosság, sem a bíró, sem a működő mérnök a vizsgálatban nem befolyásolhatta, így véleményét függetlenül képviselhette – eltérően a korábbi gyakorlattól. A törvény hozzájárult az arányjogvásárlások csökkenéséhez, továbbá a birtokrendező mérnökök minősítése és fegyelmezése mellett az eljáró bírói gyakorlat egyöntetűségét is javította. A törvényalkotók arra is számítottak, hogy az egész községekre kiterjedő tagosítási munkálatokkal a kataszteri részletes felmérésben majd munkát takarítanak meg. Megindították a háromszögelési munkálatokat is, amelyeket részletesen azokban a községekben végeztek el, ahol a tagosítás az egész határban folyt.¹³

A kortársak (Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság mérnökei) és a későbbi történeti művek is ettől kezdve az így készült és az államkincstár által átvett munkálatokat az országos kataszteri felmérés részének tekintették. (Ez lehet a magyarázata annak, hogy az erdélyi vármegyék községeiről a századforduló környékén készült kataszteri térképeket őriznek a levéltárak.)

A Műszaki Osztály megalakulása és működése, 1893–1908

Az 1893. február 1-jén életbe lépett 356. sz. IM-utasítás értelmében a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóságon belül Műszaki Osztályt hoztak létre. A Huszár Sándor pénzügyminiszteri tanácsos vezetése alatt álló igazgatóság hivatali személyzetét ekkor Kopp József főmérnök irányítása alatt Nagy Árpád számviszt, báró Huszár Ádám, Páll Albert, Makray Domokos, Sebe Bálint, Mihály Pál, Soós Géza becslőbiztosok és Makray Lőrinc titkár alkotta.

■ Székely Ferenc (1852–1923), a Műszaki Osztály munkatársa, a Kataszteri Közlöny szerkesztője és annak legtermékenyebb szerzője (Geodézia és Kartográfia, 1969. 292.)

A működését 1894. május 1-jén megkezdő Műszaki Osztály feladatát a folyamatban levő birtokrendezések műszaki ellenőrzése, vizsgálata és hitelesítése képezte.¹⁴ Az osztály első

13 Az országos kataszteri felmérés 1893. végével. KK, 3. (1894) 11:10.

14 Vö. POLONYI, 1904. I–II. az igazgatóság és a Műszaki Osztály működésének részletes adataival. Megjegyzendő, hogy a *Magyarország tiszti cím- és névtára* csak 1902-től nevesíti a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóságon belül önálló szervezeti egységként a Műszaki Osztályt, de Polonyi kortárs összefoglalójában nincs okunk kételkedni, és adatai bizonyosan kiegészítik és pontosítják a szervezet működésének történetét.

személyzetét Szimonisz Arnold (1845–1917 után), Székely Ferenc (1852–1923), Kollár Dániel (*1856) és Kramár Emil (†1899) kataszteri főmérnökök alkották.¹⁵ Huszár Sándor nyugdíjba vonulásával az igazgatóság vezetésében változás állt be: a hivatalt Makray Lőrinc vezette 1894 augusztusától ideiglenesen, majd 1895-től véglegesen öt éven keresztül. A Műszaki Osztály közvetlen vezetője Kopp József felmérési felügyelő maradt, akit 1896-ban Rácz István követett, de néhány hónap múlva elhunyt. A hivatal alkalmazottjainak száma – a munkatöbblet miatt – év végére négy hitelesítő és két belső vizsgálatot teljesítő tisztviselőre nőtt. A hivatal 1896–1901 között Kollár Dániel felmérési felügyelő irányította. Vezetése alatt az igazságügy-miniszter elrendelte a kiosztási munkálatok szobai vizsgálatát, 1897-től pedig a tisztviselőknek a helyszíni működés után már gyaloglási átalány is járt. Az egyre alaposabb és behatóbb vizsgálatok indokolták a tisztviselők számának gyarapítását. A létszám 1897 végére 9, 1898-ra 12, 1899-re 13 főre emelkedett. 1900-tól az igazgatói tiszteket Makray Domokos tanácsos vette át, közben a személyzet 17 főre nőtt. 1901-ben a Pénzügyminisztérium Kollár Dániel felmérési felügyelőt, a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság Műszaki Osztályának vezetőjét a központba rendelte, helyébe a Műszaki Osztály vezetését Pigetty Lajos (*1852) felmérési felügyelőre bízta.¹⁶ Makray és Pigetty a világháború időszakáig vezették a kolozsvári hivatalokat. Közben 1902-ben meghalt „az egész Erdélyben ismert és becsült Kopp bácsi”, aki „élő lexikonja volt Erdély minden legkisebb falujának, körülményeinek és embereinek”.¹⁷

Ekkor került a Műszaki Osztályhoz Polonyi Pál (1860–1910) hitelesítő kataszteri főmérnök, aki haláláig az országos felmérés, különösen a kolozsvári felügyelőség oszlopos tagja

lett, a *Kataszteri Közlöny* munkatársaként neve országosan is ismert volt.¹⁸

Az osztály tisztviselőinek száma 1903-ban már 19 főre nőtt. Egy tisztviselő a kataszteri átalakításhoz szükséges előmunkálatokat, egy másik a vázlatok, másolatok készítését végezte. Gyakran foglalkozott egy tisztviselő a közigazgatási hatóságok által beküldött határátalakítási (egy község határából más községhez csatolni szándékolt vagy új községi alakulásokra irányuló) tervezetek elbírásával. A többi tisztviselő a kataszteri ügyekben szükséges felméréseken kívül elsősorban a birtokrendezések mérnöki munkálatainak vizsgálatát látta el. Legtöbbször térkép alapján végezték a kataszteri felméréseket, annak hiányában telekkönyvi vázlatrajzok és helyszíni szemle alapján dolgoztak. A Műszaki Osztály első 10 éve alatt közel 700 községben készítették elő a kataszteri átalakítás mérnöki munkálatait és 30-nál több esetben volt szükség helyszíni kiszállásra a területhibák kiigazítására.

A felmérési felügyelőség, 1908–1918

Az 1908:VII. és XXXIX. tc. értelmében az országban (Erdély kivételével) – az Állandó Kataszter, majd Országos Kataszteri Felmérés átnevezett szervezeteként – az Állami Földmérés szakemberei látták el a tagosítási munkálatok műszaki felülvizsgálatát. Végre szoros kapcsolat alakult ki az egymástól szervezetileg nem függő földmérés, földadókataszter, telekkönyv, birtokrendezés között. Erdélyben 1908. május 1-jén a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság Műszaki Osztálya 21. sz. jelzéssel önálló hatáskörrel rendelkező felmérési felügyelőséggé alakult át Pigetty Lajos és Piringer Ede felmérési felügyelők vezetésével, valamint 13 főmérnök és 3 mérnök alkalmazásával. A hivatal működési

15 Minősítési táblázataik: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 92 Az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 25/4. 370. fol. (Kollár), No. 25/7. 311. (Székely) és 334. fol. (Szimonisz). Székely Ferencről: BENDEFY LÁSZLÓ: Adatok a Kataszteri Közlöny alapítójának és munkatársainak életéhez. *Geodézia és Kartográfia*, 21. (1969) 4:291–294. (Faragó Zsigmond, Rolla János, Székely Ferenc és Gánóczy Sándor rövid életrajza). Kramár Emil haláláról tudósít *KK*, 8. (1899) 11:244.

16 Vegyesek. Személyi hírek a földadó-szabályozás köréből. *KK*, 10. (1901) 7:151. Pigetty minősítési táblázata: MNL OL, S 92. No. 25/6. 110. fol.

17 Vegyesek. Halálozás. *KK*, 11. (1902) 12:249–250.

18 Polonyi Pál. *KK*, 19. (1910) 5:138–140., MNL OL, S 92. No. 25/6. 135. fol.

köre Erdély és kapcsolt részei (a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és a volt Kővár vidék területe) birtokrendezéseinek műszaki ellenőrzésére, vizsgálatára és hitelesítésére is kiterjedt.

Wekerle Sándor pénzügyminiszter a földadókataszter kiigazításáról és a földadó százalékanak megállapításáról szóló 1909:V. tc. értelmében a földadókataszter kiigazítási munkálataihoz a Kolozsvári Kataszteri Igazgatósághoz több tisztviselőt beosztott.¹⁹

Közben a kolozsvári kataszteri felügyelőség ellátta korábbi munkáját: 1916-ig 130,2 négyzetmérföld terület felmérési munkálatainak ellenőrzését és átvételét végezte el. „Ezzel teljessé válik a szerves kapcsolat az ingatlanokat érintő összes közérdekű munkálatok, nevezetesen kataszteri felmérés, földadókataszter (becslés), telekkönyvi betétszerkesztés és birtokrendezés között. Valamennyi munkálatban az ingatlan azonos helyrajzi számmal, azonos területtel szerepel.”²⁰

SZÉKELYHIDI és KEMERI
Szekevényessy
család levéltára

Alólirottak a szív legmélyebb fájdalomával tudatjuk, hogy a felejtetetlen jó édes apa, nagypapa, testvér, jó rokon és barát

id. Kopp József
nyug. m. kir. kataszteri felügyelő

f. hó 10-én este 9 órakor, életének 76-ik évében, hosszas szenvedés után jobblétre szenderült.

A megboldogultnak hült teteme f. hó 12-én délután 1/33 órakor fog a hosszú-utcái 36. sz. alatti lakásáról örök nyugalomra helyeztetni. Lelkéért az engesztelő szent mise-áldozat f. hó 13-án fog a főtéri anyateplomban az Egek Urának bemutatni, mely mindkét végtisztesség tételre a rokonok és ismerősök szomorúan meghívatnak.

Áldás emlékére, béke poraira !

Kolozsvárt, 1902. december 11-én.

Ifj. Kopp József és neje Major Ilona, Kopp Juliska és férje Nagy Lajos, mint gyermekei, Kopp Antonia férj Uhlir Venczelné, mint testvére.	Kopp Alice, Kopp Elemér, Kopp Margit, Kopp István, Cs. Nagy Ernő, Cs. Nagy Margit, Cs. Nagy Lajos, Cs. Nagy Juliska mint unokái.
--	---

Czetz János temetkezési intézete, Kolozsvárt. Telefon szám 216.
T. P. Minorita társház.
Ny. Gondos Ferencz könyvnyomdájában Kolozsvárt. Telefonszám 204.

■ *Kopp József (1827–1902) gyászjelentése (Országos Széchényi Könyvtár)*

19 Hivatalos rész. BK, 43 (1909) 75:1.; Hivatalos rész. BK, 43 (1909) 83:1–2.

20 GERŐ, 1934. 14.